

ВНУТРІШНЬОБАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОПЕРАЦІЙ

Ключовою характеристикою будь-якої системи є чітка регламентація усіх її процесів та злагоджена взаємодія її елементів. У статті проаналізовано елементи системи внутрішньобанківського фінансового моніторингу та розглянуто нормативно-правову базу, що регулює цю систему.

Ключові слова: внутрішньобанківська система фінансового моніторингу, програма здійснення внутрішнього фінансового моніторингу, суб'єкти моніторингу.

Постановка проблеми. Важливим аспектом ефективності запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є постійний моніторинг рахунків та операцій банківської установи. Вивчення досвіду інших держав у сфері боротьби із відмиванням брудних грошей свідчить, що без прийняття кожним банком внутрішньої програми боротьби з “відмиванням” грошей та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, годі й говорити про налагоджену внутрішньобанківську систему фінансового моніторингу, тому взаємодія цих двох компонентів привертає нашу увагу, а всесвітній масштаб боротьби з цим негативним явищем зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему аналізу законодавства України у сфері боротьби з “відмиванням” грошей та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, досліджували багато вітчизняних вчених, зокрема О. Грищенко, О. Київець, А. Клименко, Л. Аркуша, О. Яковенко, Є. Павліченко, О. Романченко. Варто зазначити, що основні праці припадають на 2003 рік, період ґрунтовних змін законодавчої бази у цій сфері. Однак не всі зіставляли отримані результати своїх теоретичних досліджень з реальним становищем банків України.

Саме тому **метою даної статті** є дослідження внутрішньої системи фінансового моніторингу в банках України та законодавче нормативне регулювання цього механізму.

Виклад основного матеріалу. Національний банк України не рідше одного разу на рік проводить перевірку банків з питань дотримання ними законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [5].

Відповідно до 40 рекомендацій міжнародної групи FATF в Україні створено систему законодавства з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, якою і керуються банківські установи в процесі формування власної внутрішньої системи банківського моніторингу та при формуванні внутрішньобанківських Правил, які являються єдиним внутрішнім документом, що визначає порядок здійснення фінансового

моніторингу в банку. До цієї системи зокрема відносять Закон України від 28.11.2002 № 249-IV “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”, нормативно-правові акти Національного банку України, акти Державного комітету фінансового моніторингу (уповноваженого органу), рекомендації FATF і Базельського комітету банківського нагляду [4].

Незважаючи на те, що банки вважаються найорганізованішими посередниками на ринку фінансових послуг, а також на наявність системи законодавства, яка регулює їхню діяльність, вони не завжди суворо його дотримуються (табл. 1). Та варто звернути увагу на той факт, що саме в банківському секторі зосереджена найбільша кількість фінансових операцій, а отже, цим фінансовим посередникам важче працювати в сфері фінансового моніторингу, ніж іншим.

Таблиця 1

Кількість виявлених за результатами перевірок порушень законодавства з питань фінансового моніторингу за 2006-2007 рр. *, %

Порушення законодавства з питань фінансового моніторингу	Рік	
	2006	2007
Порушення порядку реєстрації фінансових операцій у відповідному реєстрі	545 (18,44)	1 382 (24,39)
Розкриття уповноваженому органу інформації, яка містить банківську таємницю, понад встановлені Законом України “Про банки і банківську діяльність” межі	247 (8,36)	830 (14,65)
Неналежне виконання ст. 5 Закону України “Про запобігання та протидію відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму”	253 (8,56)	634 (11,19)
Незабезпечення виявлення і реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу	182 (6,16)	607 (10,71)
Неналежне здійснення ідентифікації клієнтів банку	387 (13,10)	379 (6,69)
Нездійснення аналізу фінансових операцій на предмет підлягання їх фінансовому моніторингу та несвоєчасне повідомлення про такі операції відповідальному працівнику	29 (0,97)	347 (6,12)
Підписування повідомлення уповноваженому органу неелектронно-цифровим підписом працівника, відповідального за здійснення фінансового моніторингу	15 (0,51)	318 (5,61)
Порушення вимог щодо оформлення анкет клієнтів	375 (12,69)	203 (3,58)
Порушення вимог щодо переліку реквізитів повідомлення, яке надсилається до уповноваженого органу	1 (0,03)	178 (3,14)
Несвоєчасне надання уповноваженому органу повідомлення про здійснення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу	695 (23,52)	155 (2,74)
Інші порушення	226 (7,65)	633 (11,17)
Усього	2 955	5 666

*Джерело: [2].

Програми здійснення фінансового моніторингу розробляються та реалізуються банком самостійно для забезпечення функціонування ефективної внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу, відповідно до особливостей його організації та основних напрямів його діяльності, клієнтської бази та ступеня наявних та можливих ризиків, і потребують постійного оновлення в процесі проведення фінансового моніторингу.

Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку та програми здійснення фінансового моніторингу розробляються з урахуванням принципу збереження банківської таємниці та мають містити порядок обігу та забезпечення конфіденційності інформації щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу. Питання банківської таємниці вже протягом кількох років широко обговорюється в наукових колах і досі залишається невирішеним. Під збереженням банківської таємниці з точки зору фінансового моніторингу мається на увазі необхідність забезпечення конфіденційності інформації про факт передавання відомостей про фінансову операцію клієнта уповноваженому органу, про внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу, про рахунки і внески клієнтів банку, про клієнтів і їх операції, а також інших відомостей згідно з законодавством. Проте тут залишається відкритим питання: як банкам залишатись відданими власним клієнтам і при цьому передавати недоступну іншим інформацію уповноваженому органу?

Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку мають також містити опис організаційної структури внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; вимоги до кадрового забезпечення усіх суб'єктів цієї системи; основні засади діяльності відділу фінансового моніторингу; порядок прийняття рішення щодо надання інформації про фінансову операцію, яка підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу до уповноваженого органу; порядок зберігання інформації з питань фінансового моніторингу [6].

Система здійснення внутрішнього фінансового моніторингу в будь-якій банківській установі базується на злагодженій роботі її працівників. Оскільки інформація про ту чи іншу операцію, яку банк виконує, користуючись при цьому рахунками клієнта, носить конфіденційний характер, то доступ до неї має обмежене коло осіб. З цією метою згідно з постановою Правління НБУ від 14.05.2003 № 189 "Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу" внутрішньобанківську систему запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, повинен очолити відповідальний працівник банку. Для того щоб ідентифікувати операцію як підозрілу, з точки зору "відмивання" брудних грошей, не потрібно досліджувати деталі операції (власників рахунків, суми коштів, які задіяні в операції), тому що цим вже буде займатись відповідальний працівник. У зв'язку

з цим система внутрішнього фінансового моніторингу в банку повинна складатись з кількох рівнів задіяних суб'єктів.

Банкам у системі здійснення внутрішнього фінансового моніторингу доцільно було б виділити 4 рівні суб'єктів, які можуть бути задіяні в цьому процесі:

1. Працівники банку, що забезпечують виконання операцій з клієнтами та здійснюють ідентифікацію клієнтів. Банки не мають права відкривати та вести анонімні рахунки і повинні здійснювати ідентифікацію клієнтів на постійній основі. Результати ідентифікації кожного клієнта оформляються у вигляді анкети, що повинна містити вичерпну інформацію про цього клієнта, а саме: про місце його постійного перебування, професійну діяльність, джерела походження коштів, мету відкриття рахунку, особисте враження, рекомендації від інших фінансових чи кредитних установ. Такі відомості уточнюються не рідше одного разу на рік, якщо ризик проведення клієнтом операції з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, оцінюється як великий. Для інших клієнтів термін уточнення інформації не повинен перевищувати 3 роки [6]. Принцип “знай свого клієнта” є найефективнішою зброєю проти використання фінансової установи із метою відмивання грошей. Знайомство з клієнтом повинне бути ретельним та прискіпливим [1].

2. Відповідальний працівник банку, який приймає рішення про повідомлення уповноваженого органу (інформування правоохоронних органів) про фінансові операції, щодо яких є мотивовані підозри, що вони можуть здійснюватися з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (або що вони стосуються фінансування тероризму), приймає рішення про надання інформації з питань фінансового моніторингу на запити уповноваженого органу та відповідних правоохоронних органів, а також координує роботу працівників банку в сфері фінансового моніторингу [6].

3. Відділ фінансового моніторингу. На відділ фінансового моніторингу покладено функції моніторингу фінансових операцій клієнтів банку, а також подання звітів та реєстру підозрілих операцій Державній комісії фінансового моніторингу [4].

4. Голова правління банківської установи, який відповідає за налагодження в банку ефективної системи фінансового моніторингу, а також затверджує внутрішні процедури та Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку.

Банки на власний розсуд можуть розробляти і реалізовувати в межах чинного законодавства також інші програми за певними напрямками обслуговування клієнтів, які, окрім загальних вимог, мають містити ознаки операцій за певним напрямом діяльності, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовим моніторингам.

Схему дії механізму фінансового моніторингу в банках України можна розглянути на рисунку 1.

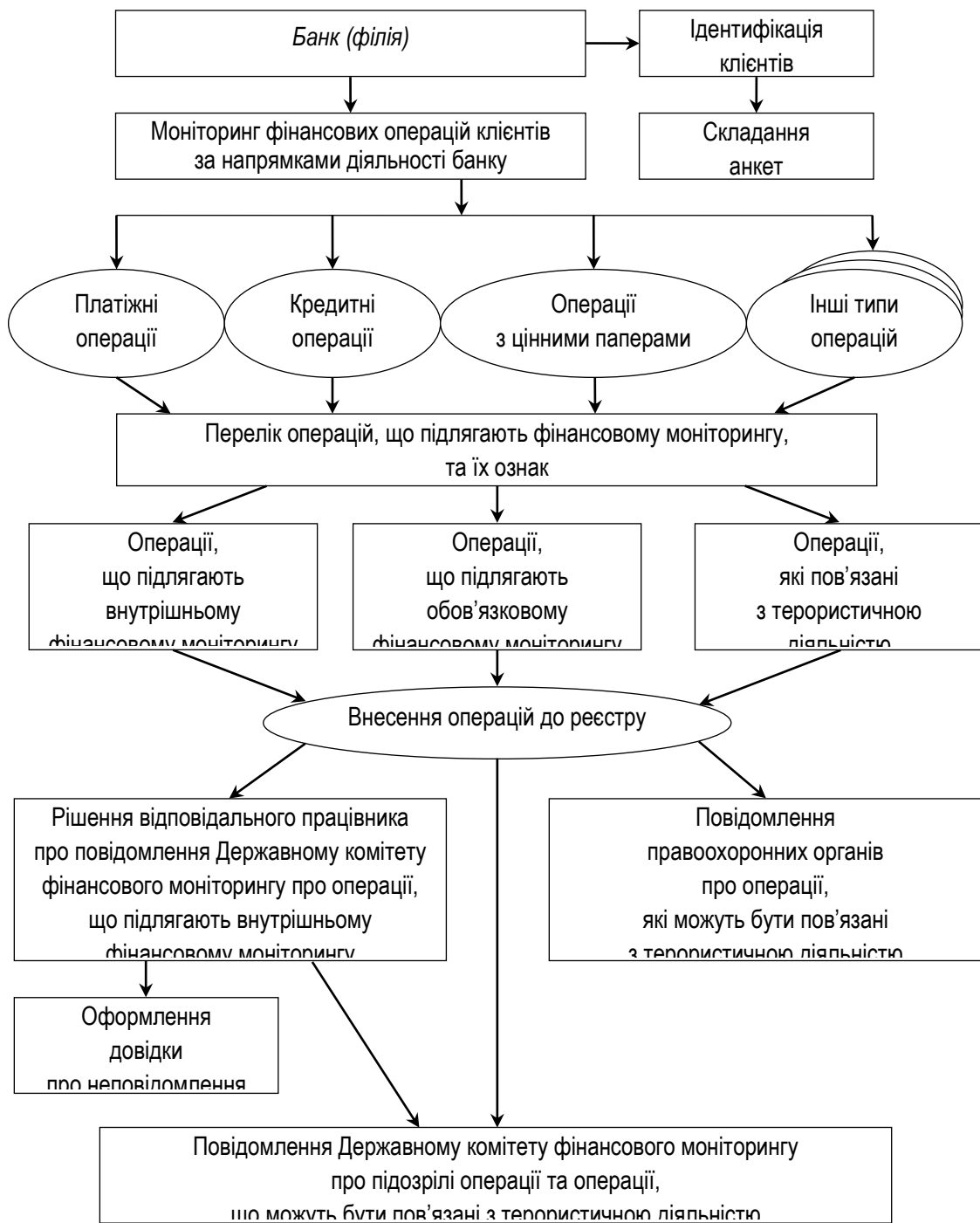

Рис. 1. Внутрішньобанківська система фінансового моніторингу

Згідно з постановою Правління НБУ від 14 травня 2003 року № 189 “Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу” працівники банку зобов’язані сприяти працівникам спеціального підрозділу банку із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (у більшості банків цим підрозділом є відділ або Департамент фінансового моніторингу), іншим працівникам банку, на яких покладено обов’язки з організації фінансового моніторингу при виконанні ними своїх функцій [6].

У процесі аналізу системи внутрішнього фінансового моніторингу в одному з українських банків було виявлено, що з метою забезпечення,

виявлення та блокування фінансової операції, якщо її учасником або вигодоодержувачем є особа, яку внесено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, безпосередньо до її проведення, банк використовує автоматизоване програмне забезпечення ТОВ “Компанія ProFIX”.

З метою забезпечення виконання вимог Державного комітету фінансового моніторингу України та міжнародних стандартів щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванні тероризму проаналізований банк встановив програму SIDE Safe Watch, яка дає змогу фільтрувати операції клієнтів при проходженні їх через SWIFT сервіс-бюро. Інтегрований в SWIFT Alliance Access модуль здійснює автоматичну фільтрацію вхідних та вихідних трансакцій, які містять дані, що збігаються із записами міжнародних “чорних списків” FATF/GAFI, EU, UN, OFAC та інших міжнародних організацій, метою діяльності яких є запобігання та протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

При аналізі нормативних документів банківських установ було з'ясовано, що при встановленні кореспондентських відносин з банками-нерезидентами, дані фінансові установи вимагають підтвердження від кореспондентів здійснення заходів, спрямованих на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Банки не установлюють кореспондентських відносин з банками-нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах [3].

Наявність відповідних заходів безпеки та апаратного забезпечення свідчить про те, що моніторинг є також засобом попередження, виявлення і розкриття найбільш глобальних, технологічно насичених фінансових злочинів, а те, чи будуть ці засоби ефективно діяти у внутрішньобанківській системі фінансового моніторингу, залежить вже від самих банків. Багато вчених можуть не погоджуватись зі мною, стверджуючи, що з боку банків у цій сфері не повинно бути ніякої творчості, а увесь процес повинен бути чітко регульованим і регламентованим з боку українського законодавства. На нашу ж думку, законодавчі ініціативи в сфері внутрішнього фінансового моніторингу повинні у своїй переважній більшості мати рекомендаційний характер, а те, як банки будуть боротись з цим системним явищем, залежатиме лише від них.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі вищенаведених фактів можна зробити висновок, що законодавство в сфері боротьби з “відмиванням” грошей розвивається лише у напрямі регулювання окремих існуючих процедур та елементів усього наявного в країні механізму фінансового моніторингу. Досі немає чіткого опису процедур і дій банківських установ у щоденній роботі з виявлення підозрілих операцій як системного і комплексного явища. Ця система в подальшому повинна розвиватись і законодавчо регламентуватись на принципах оперативності, захищеності та надійності інформації, а також взаємодії усіх її ланок в

цілому, а отже, в перспективі може досліджуватись і іншими вченими, оскільки описати увесь цей процес дуже складно.

Список літератури

1. Грищенко, О. Проблеми боротьби із “відмиванням брудних коштів” [Текст] / О. Грищенко // Юридичний журнал. – № 7. – Юстініан, 2005.
2. Дмитров, О. Матеріали семінару для фахівців банківського нагляду Національного банку України [Текст] / О. Дмитров. – Львів, 2008.
3. Офіційний сайт АКБ “Юнекс” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unexbank.com.ua.
4. Офіційний сайт ВАТ “Укрексімбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eximb.com/ukr/about/monitoring.
5. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України [офіц. текст зі змінами та доповненнями за станом на 07.12.2000 № 2121-III]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua/.
6. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 14.05.2003 № 189. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws.

Summary

The key description of any system is displayed by a clear regulation of all its processes and adjusted cooperation of its elements. In this work are analysed the elements of interbank system of financial monitoring and considered the legal base which regulates this system.

Отримано 15.12.2008

Дзедзик І.Б. Внутрішньобанківська система здійснення фінансового моніторингу операцій / І.Б. Дзедзик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 265–273.